

***İRAN TAVUK ETİ VE YUMURTA
SEKTÖR RAPORU***

T.C. TAHRAN BÜYÜKELÇİLİĞİ

Tahran Ticaret Müşavirliği

-2021-

İÇİNDEKİLER

1. Giriş.....	2
2. Anne Tavuk Çiftlikleri (Dölllenmiş/Damızlık Yumurta Üreten Çiftlikler).....	2
3. Etlik Tavuk Yetiştiriciliği / Tavuk Eti Üretimi.....	4
4. Sofralık Yumurta Üretimi.....	6
5. İran Türlerine Göre Protein Tüketim Yapısı.....	8
6. İran Yem Ürünleri İthalatı.....	9
7. İran İç Piyasa Tavuk Eti - Yumurta Fiyatları ve Fiyat Oluşumu.....	10
7.1. Sübvansiyonlu Kurdan İthalat.....	10
7.2. Tavuk Çiftliklerinde Hammaddeleri Sübvansiyonlu Kurdan İthal Edilen Yem Kullanımı.....	10
7.3. Tavuk Eti Fiyatları.....	11
7.4. Yumurta Fiyatları.....	12
8. Endüstriyel Tavuk Çiftlikleri Ortalama Üretici Fiyat Endeksi (Son 4 çeyrek).....	14
9. Tavuk Eti - Yumurta İhracat ve İthalatına Dair Güncel Bilgiler.....	15
10. Müşavirlik Değerlendirmeleri.....	16
10.1. Dış Ticaretimiz Açısından Değerlendirme.....	17

Sekiller Listesi

Şekil 1. Anne Tavuk Çiftlikleri Sayısı (Dölllenmiş/Damızlık Yumurta Üreten Çiftlikler).....	2
Şekil 2. Faaliyetlerine Göre Dölllenmiş Yumurta Üreten Çiftlikler.....	3
Şekil 3. Eyaletlere Göre Anne Tavuk Çiftlikleri Oranları.....	4
Şekil 4. Etlik Tavuk Yetiştiren Çiftlik Alanları (1.000 m ²).....	4
Şekil 5. İran Tavuk Eti Üretimi (TON).....	5
Şekil 6. Eyaletlere Göre Etlik Tavuk Yetiştiren Çiftlik Oranları.....	6
Şekil 7. Sofralık Yumurta Üreten Tavuk Çiftliği Sayısı.....	6
Şekil 8. Sofralık Yumurta Üretimi (TON).....	7
Şekil 9. Eyaletlere Göre Sofralık Yumurta Üreten Çiftlik Oranları.....	7
Şekil 10. İran'da Türlerine Göre Protein Tüketim Oranları.....	8
Şekil 11. Kişi Başına Ortalama Kanatlı Eti Tüketimi (kg) (2019).....	8
Şekil 12. 21 Mart 2020 - 21 Mart 2021 tarihleri (1399 İran yılı) arasında İran Yem Ürünleri İthalatı.....	9
Şekil 13. İran Tavuk Eti Perakende Fiyat Oluşumu Çizelgesi.....	11
Şekil 14. Tavuk Eti Fiyatları (15/08/2018-15/08/2021) (İran Riyali).....	11
Şekil 15. Dolar/İran Riyali Grafiği (15/08/2018-15/08/2021).....	12
Şekil 16. İran Yumurta Perakende Fiyat Oluşumu Çizelgesi.....	12
Şekil 17. Yumurta Fiyatları (15/08/2018-15/08/2021) (İran Riyali).....	13
Şekil 18. Son 4 Çeyreklik Dönemde Tavuk Çiftlikleri Üretici Fiyat Endeksi.....	14

1. Giriş

İran tavuk eti ve yumurta üretiminde son 20 yıl içinde kayda değer bir büyüme göstererek kendi iç tüketimini karşılamasının yanında komşu ülkelere de ihracat yapar konuma gelmiştir. Bu haliyle uzun yıllardan beri başta Irak pazarı olmak üzere Ortadoğu’da İranlı ihracatçı firmalar ile ülkemiz ihracatçı firmaları arasında rekabet söz konusu olmuştur.

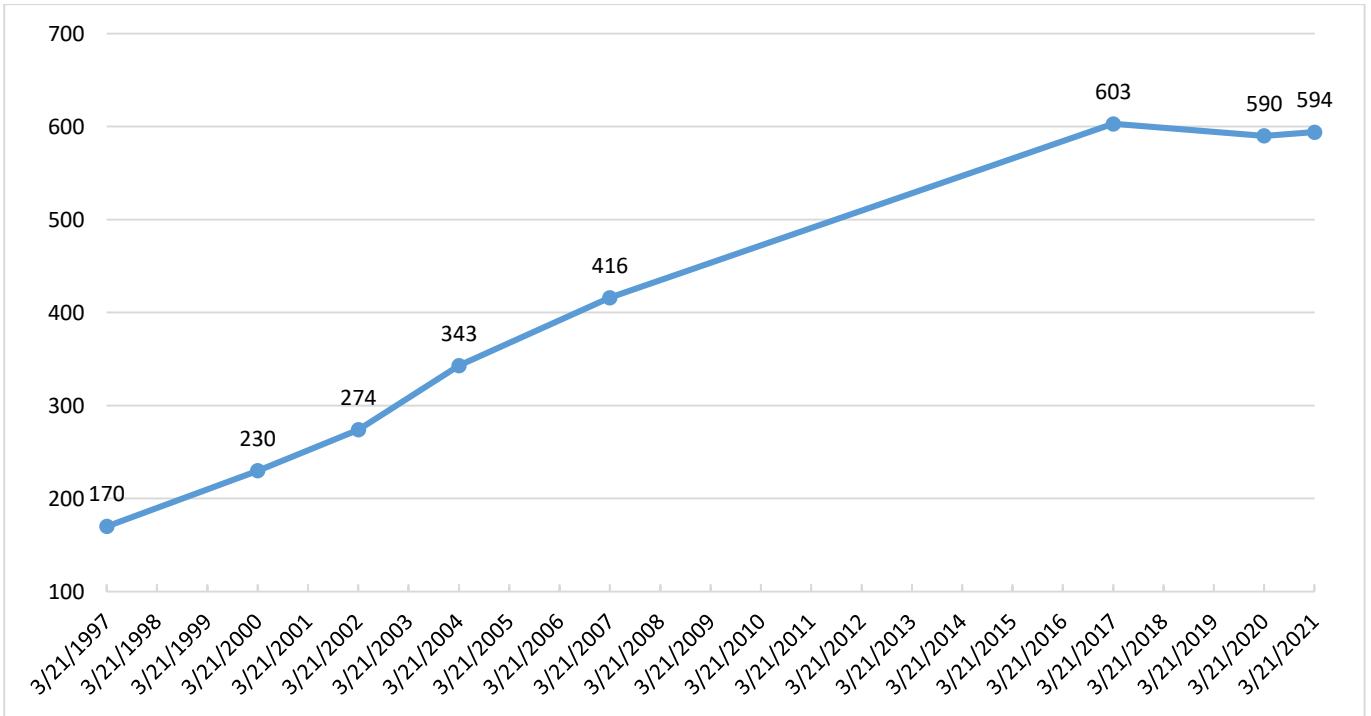
Raporun son bölümündeki Müşavirlik değerlendirmeleri kısmında sebep ve sonuçları kapsamlı bir şekilde değerlendirildiği üzere, İran son 3 aylık dönemde tavuk etinde ithalatçı konuma düşmüştür. Sofralık yumurtada ise sofralık yumurta çiftliklerinin etlik tavuk çiftliklerine göre likidite olma zamanının daha uzun olması sebebiyle önümüzdeki aylarda tavuk etine benzer bir durumun gerçekleşme ihtimali göz ardı edilmemelidir.

Bu rapor, İran tavuk eti ve yumurta sektör üretim seyrini, sektör yapısını ve hâlihazırdaki durumunu özetler mahiyette esas itibariyle resmi İran İstatistik Kurumu verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

(Not: İran yılları 21 Martta başlayıp sonraki yılın 20 Martına kadar sürmektedir. 20 Mart 2021’de İran’ın 1399 yılı bitmiş, 21 Mart 2021’de 1400 yılı başlamıştır.)

2. Anne Tavuk Çiftlikleri (Döllenmiş/Damızlık Yumurta Üreten Çiftlikler)

Şekil 1. Anne Tavuk Çiftlikleri Sayısı (Döllenmiş/Damızlık Yumurta Üreten Çiftlikler)

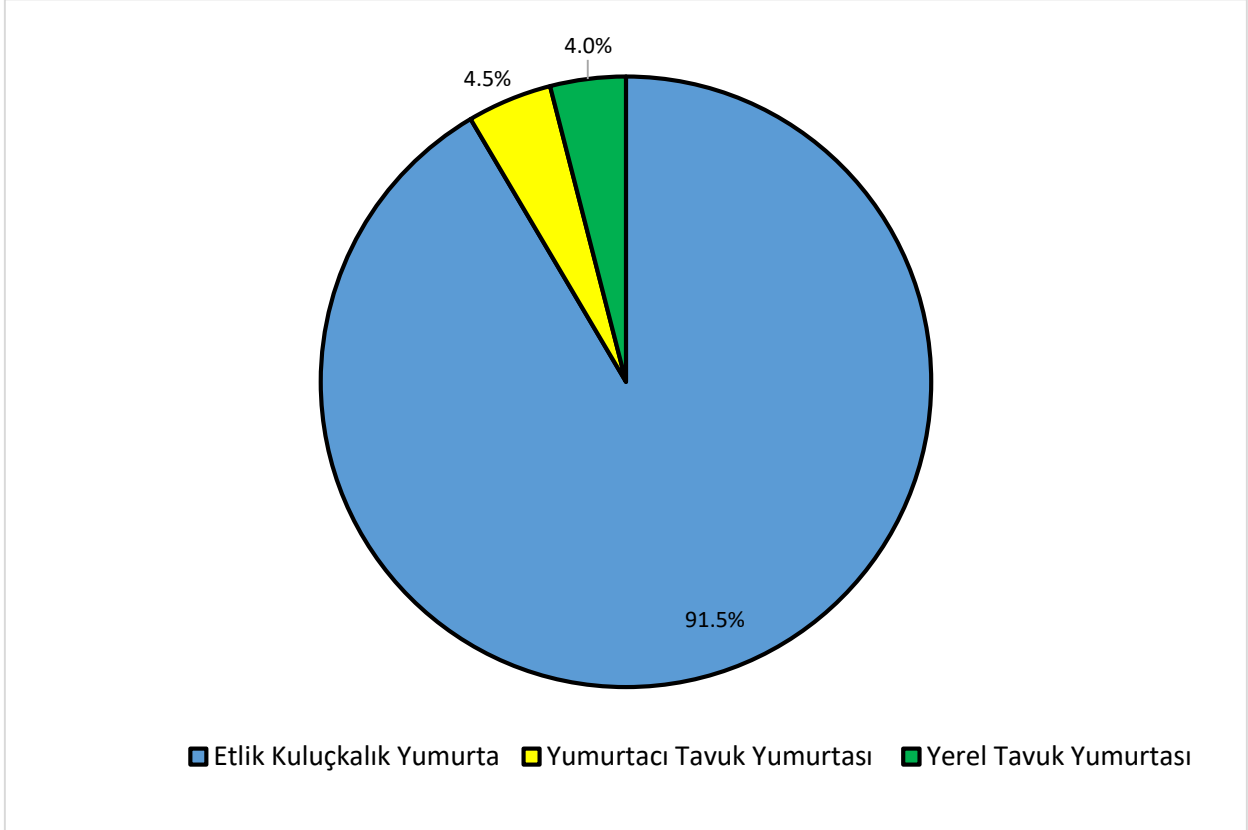
Kaynak: İran İstatistik Kurumu, 2021

Anne tavuk çiftlikleri, döllenmiş etlik kuluçkalık yumurta, yumurtacı tavuk yumurtası ve diğer yerel tavukların yumurtalarını üreten çiftlikler olup bu çiftliklerde üretilen döllenmiş yumurtalar etlik tavuk ve yumurtacı tavuk yetiştiriciliğinde kullanılmaktadır. Etlik tavuklardan

tavuk eti, yumurtacı tavuklardan sofralık yumurta elde edilmektedir. Bu nedenle, anne tavuk çiftlikleri sayısı, gelecekteki tavuk eti ve yumurta üretimine dair öngöründe bulunmak için önemli göstergelerdendir. İran'da 1997 yılından 2017 yılına kadar artış eğiliminde olan çiftlik sayıları son 4 yıldır yatay ve gerileyen bir seyir izlemektedir.

İran İstatistik Merkezi verilerine göre 20.03.2021 (İran yılı ile 1399 yılı sonu) tarihi itibarıyla çiftliklerin %88'i faaldır. 594 çiftlikte toplam 4.633 adet bölüm bulunmaktadır.

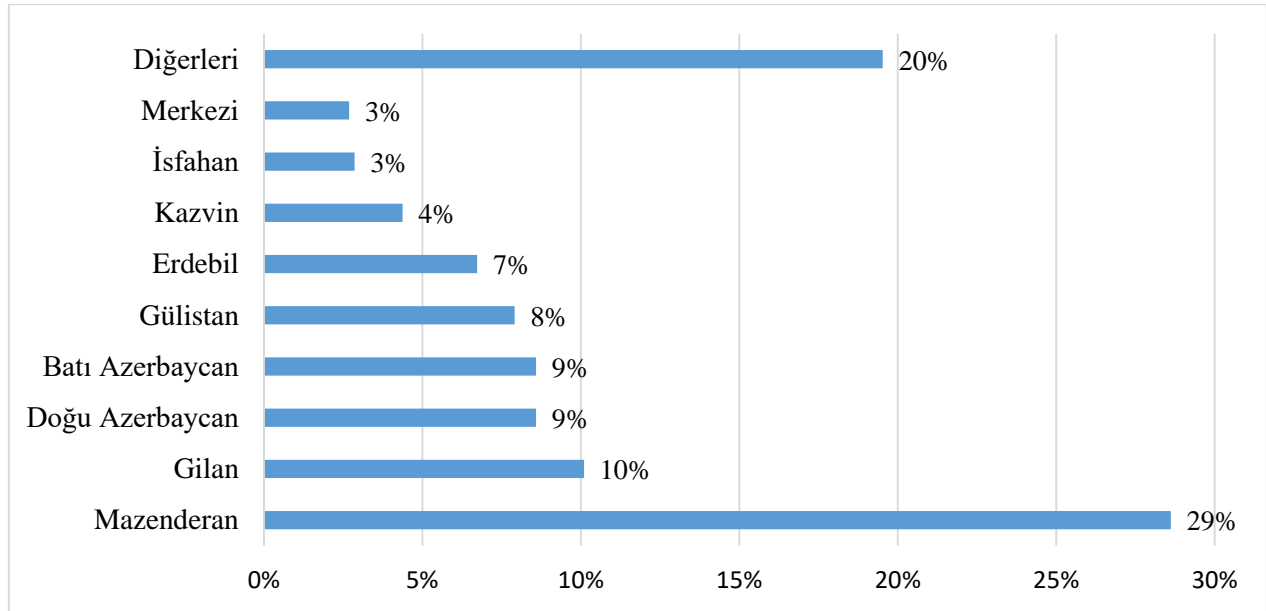
Şekil 2. Faaliyetlerine Göre Döllenmiş Yumurta Üreten Çiftlikler

Kaynak: İran İstatistik Kurumu, 2021

21 Mart 2019-20 Mart 2020 arasında (1398 İran yılı) 1,688 milyar adet etlik kuluçkalık yumurta, 91 milyon adet yumurtacı tavuk yumurtası, 22 milyon adet yerel tavuk yumurtası üretilmiştir.

Şekil 3. Eyaletlere Göre Anne Tavuk Çiftlikleri Oranları

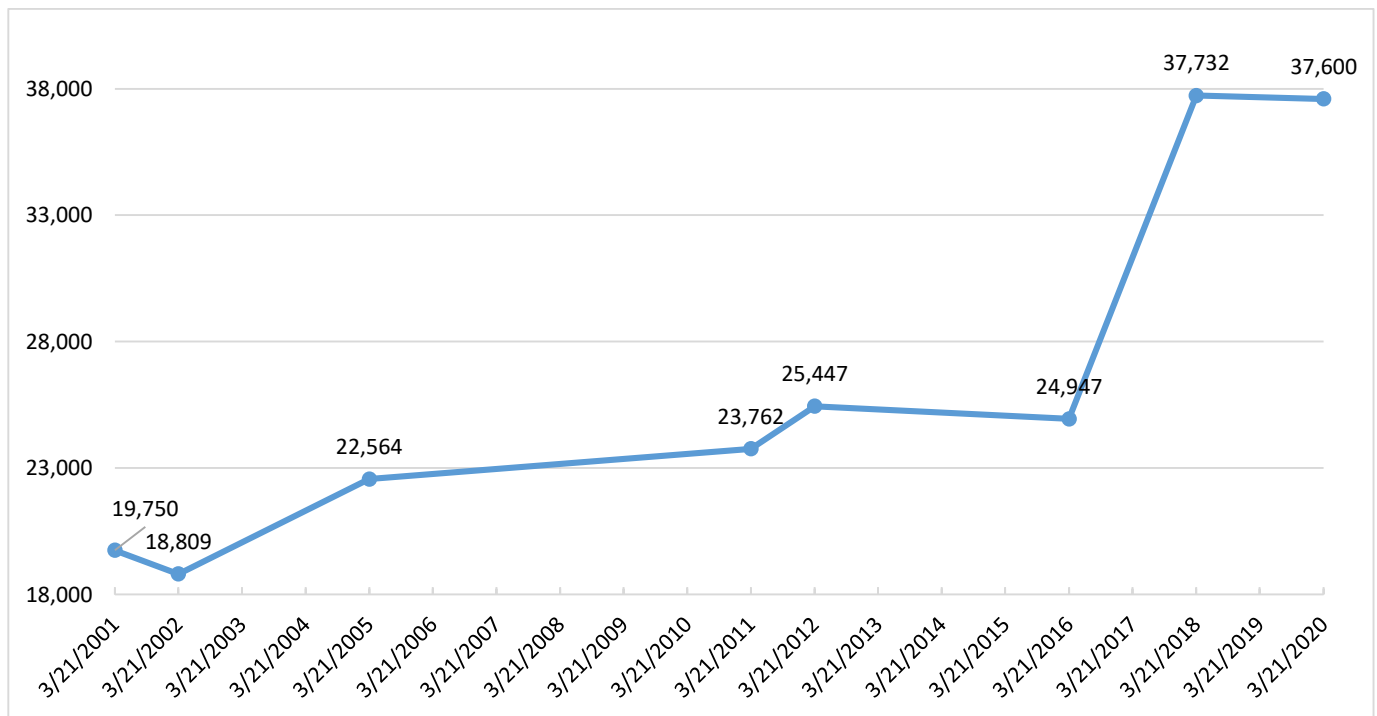

Kaynak: İran İstatistik Kurumu, 2021

Anne tavuk çiftliklerinin %47'si Hazar Denizi kıyılarındaki eyaletlerde, %28'i Kuzey Batı İran eyaletlerinde teşekkül etmiştir.

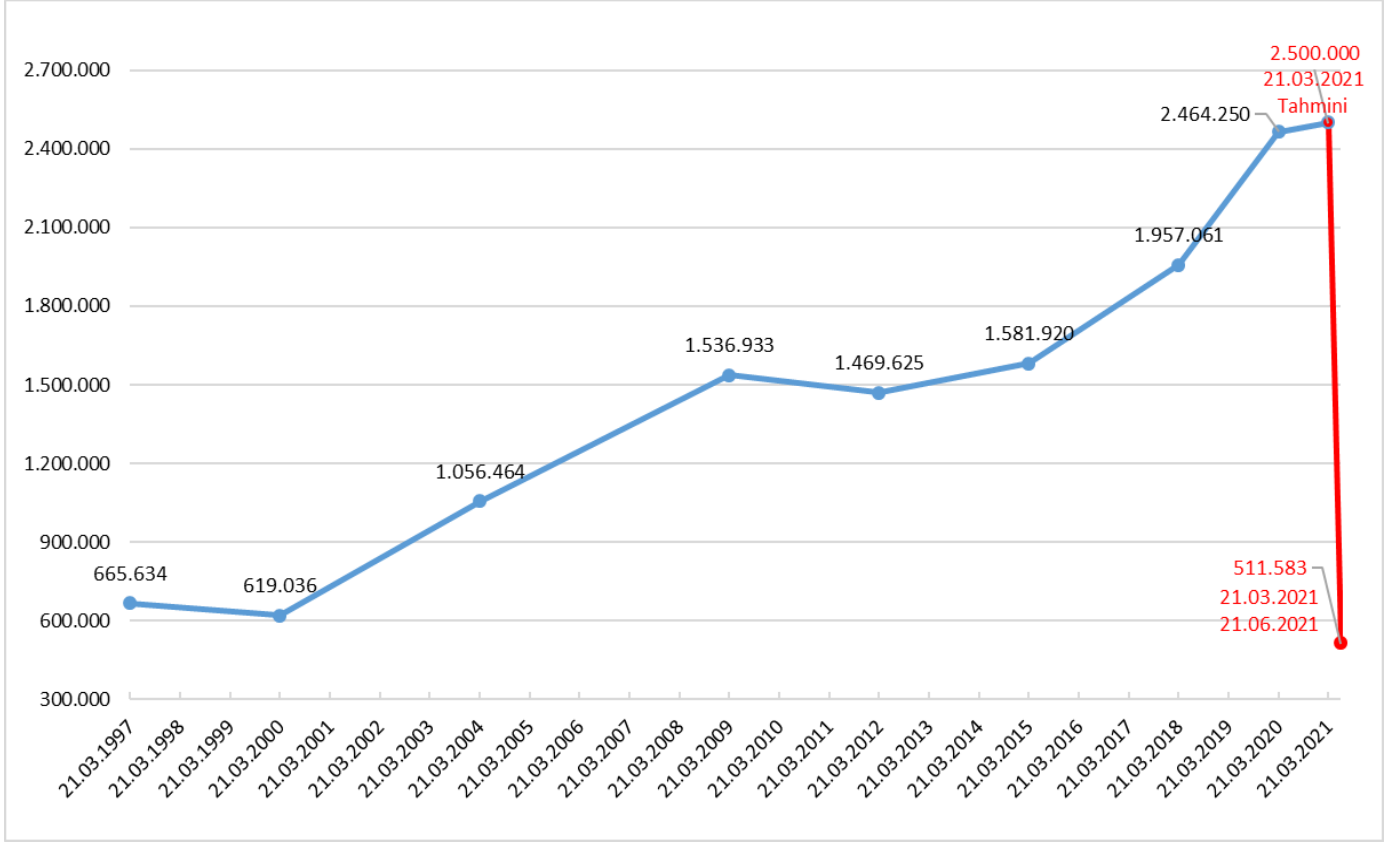
3. Etlik Tavuk Yetiştiriciliği / Tavuk Eti Üretimi

Şekil 4. Etlik Tavuk Yetiştiren Çiftlik Alanları (1.000 m²)

Kaynak: İran İstatistik Kurumu, 2021

Şekil 5. İran Tavuk Eti Üretimi (TON)

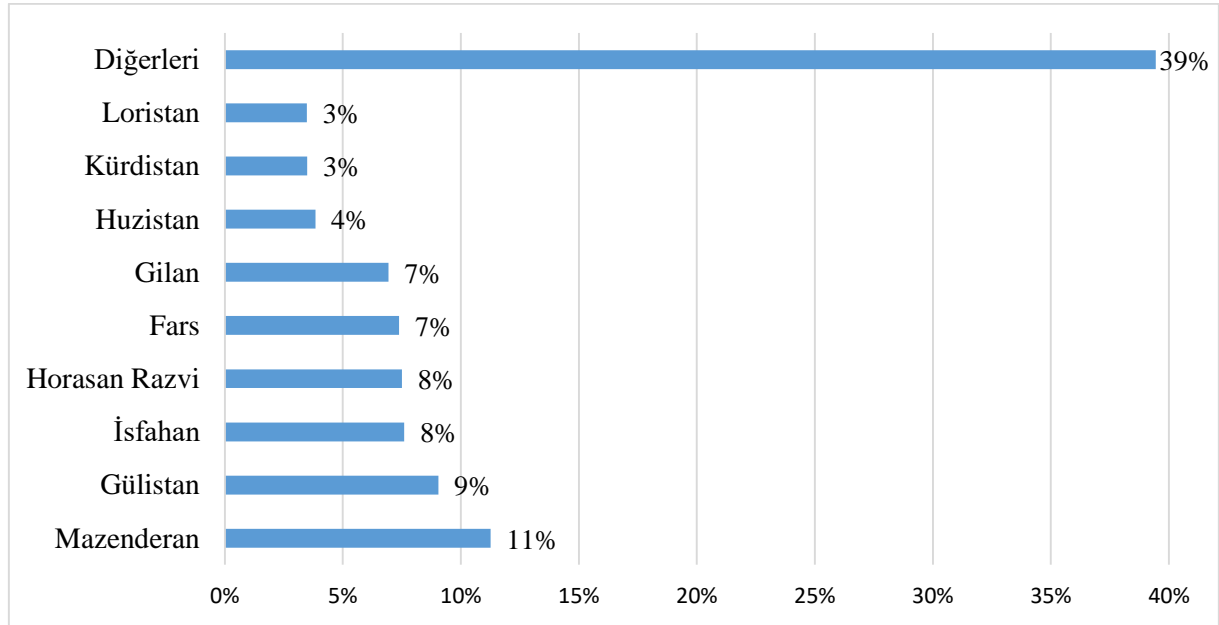
(Not: İran İstatistik Kurumu tavuk kesimhanelerine ulaşan canlı tavuk ağırlığını yayınlamakta olup söz konusu Kurumun raporlarından canlı tavuktan tavuk etine dönüşüm oranının %77,1 olduğu hesaplanmıştır. Yukarıdaki rakamlara bu oran dikkate alınarak ulaşılmıştır.)

Kaynak: İran İstatistik Kurumu, 2021

Son dönemde iç piyasadaki tavuk eti arz açığı yetkilileri tavuk eti piyasasını yakından takip etmeye zorlamış bu kapsamda İran İstatistik Kurumu tarafından 3 aylık dilimlerle veriler yayınlanmıştır. İlgili verilere göre;

- 21 Aralık 2020-21 Mart 2021 tarihleri arasında, İran'ın resmi mezbahalarında toplam 472.700 ton kanatlı eti üretilmiştir.
- 21 Aralık 2020-21 Mart 2021 tarihleri arasında, tavuk toplam üretimin 461.600 tonunu ve %97,6'sını oluştururken, hindi, bıldırcın, devekuşu ve keklik incelenen dönemde toplam kanatlı üretiminin 11.100 tonunu veya %2.4'ünü oluşturmuştur.
- 21 Mart-21 Haziran 2021 tarihleri arasında ise 511.583 ton tavuk eti, 5.325 ton hindi, 456 ton bıldırcın, 5.017 ton diğer kanatlı eti üretimi yapılmıştır.
- 21 Mart-21 Haziran 2021 tarihleri arasında, ortalama karkas tavuk eti ağırlığı 1,9 kg, hindi 10 kg, bıldırcın 0,2 kg, diğer kanatlı etleri ağırlığı 1,5 kg olmuştur. (Halihazırda, İran Devleti tarafından 45 gününü aşan tavukların bekletilmeden kesimhanelere yönünde karar alınmıştır.)

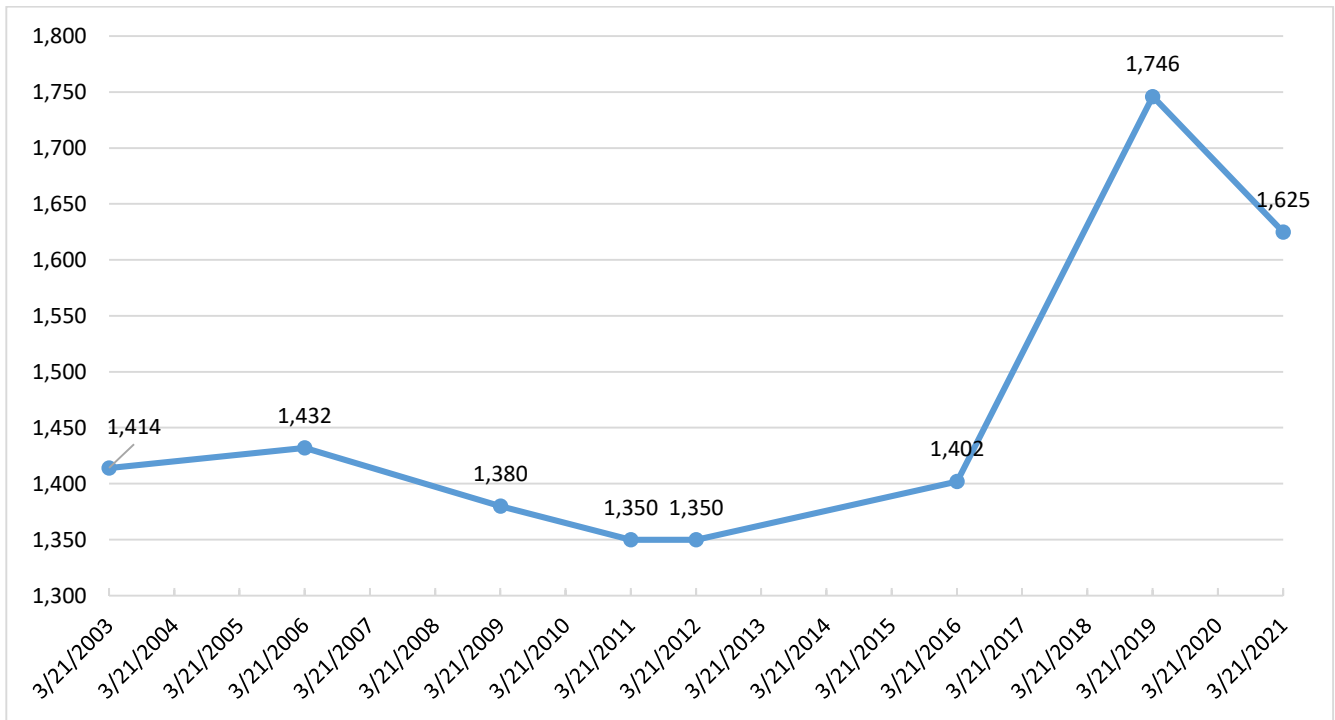
Şekil 6. Eyaletlere Göre Etlik Tavuk Yetiştiren Çiftlik Oranları

Kaynak: İran İstatistik Kurumu, 2021

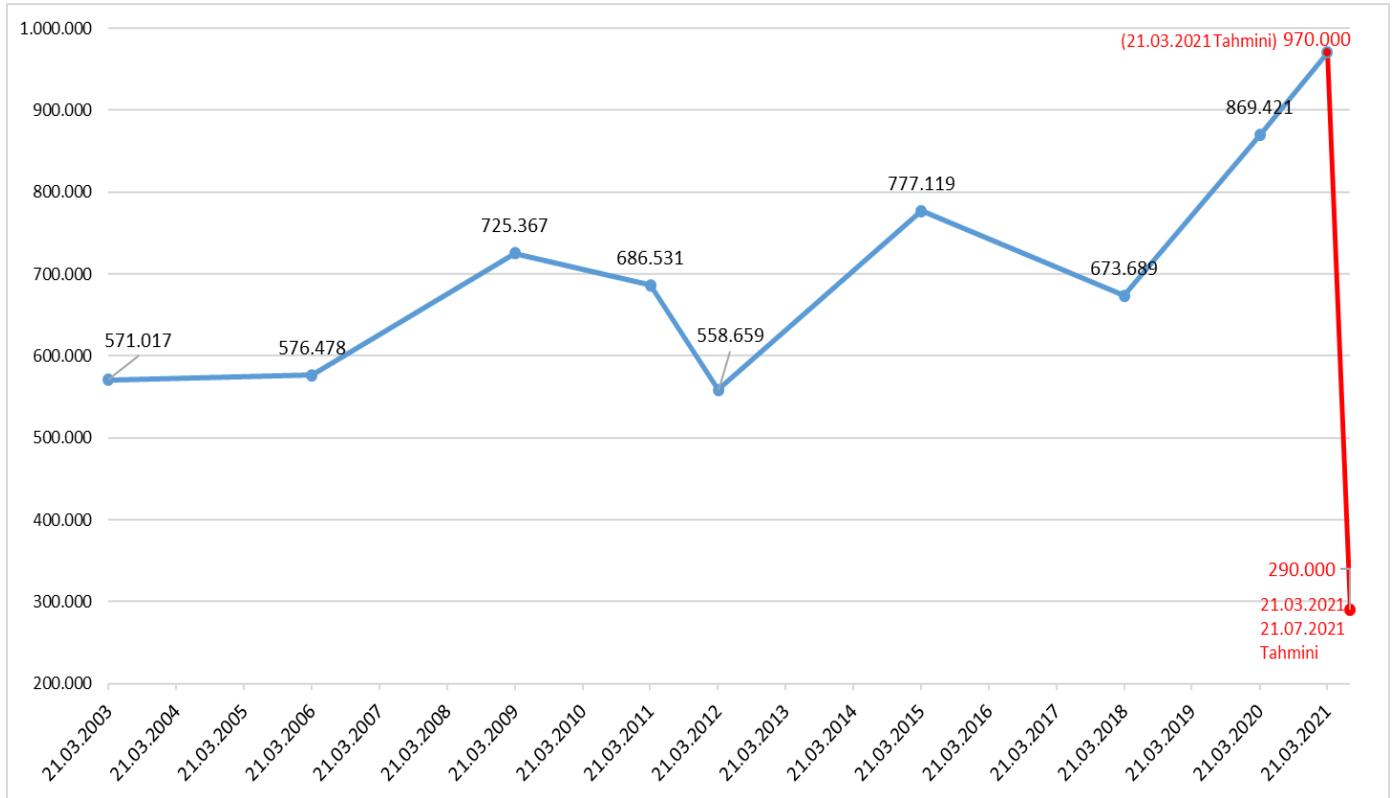
4. Sofralık Yumurta Üretimi

Şekil 7. Sofralık Yumurta Üreten Tavuk Çiftliği Sayısı

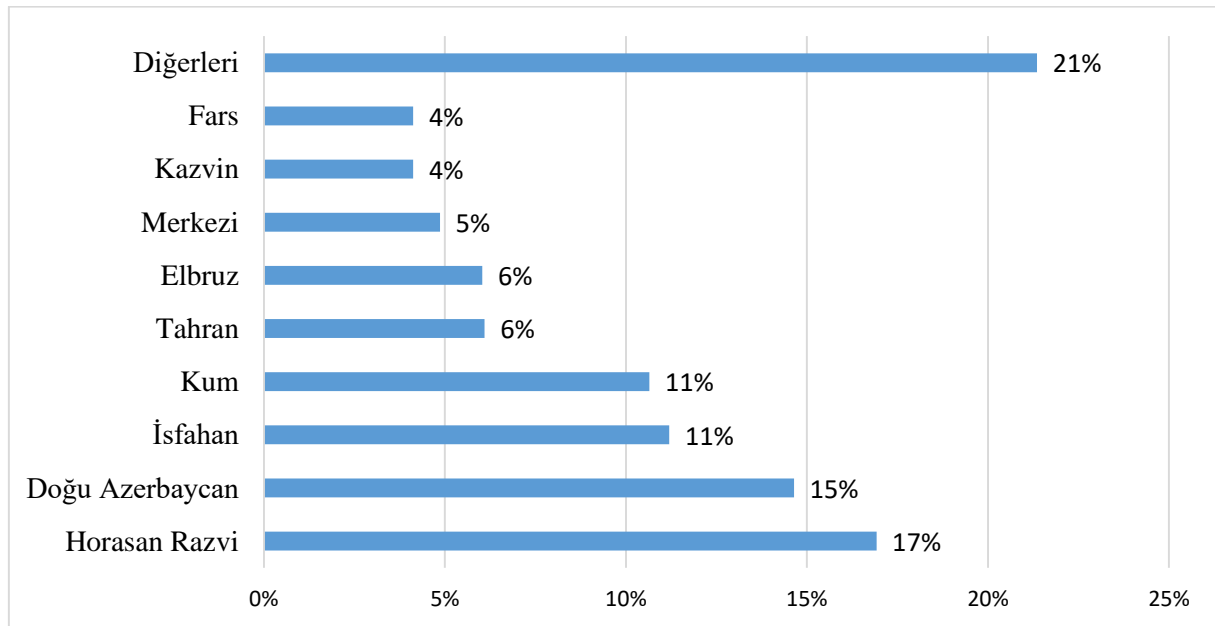
Kaynak: İran İstatistik Kurumu, 2021

Şekil 8. Sofralık Yumurta Üretimi (TON)

Kaynak: İran İstatistik Kurumu, 2021

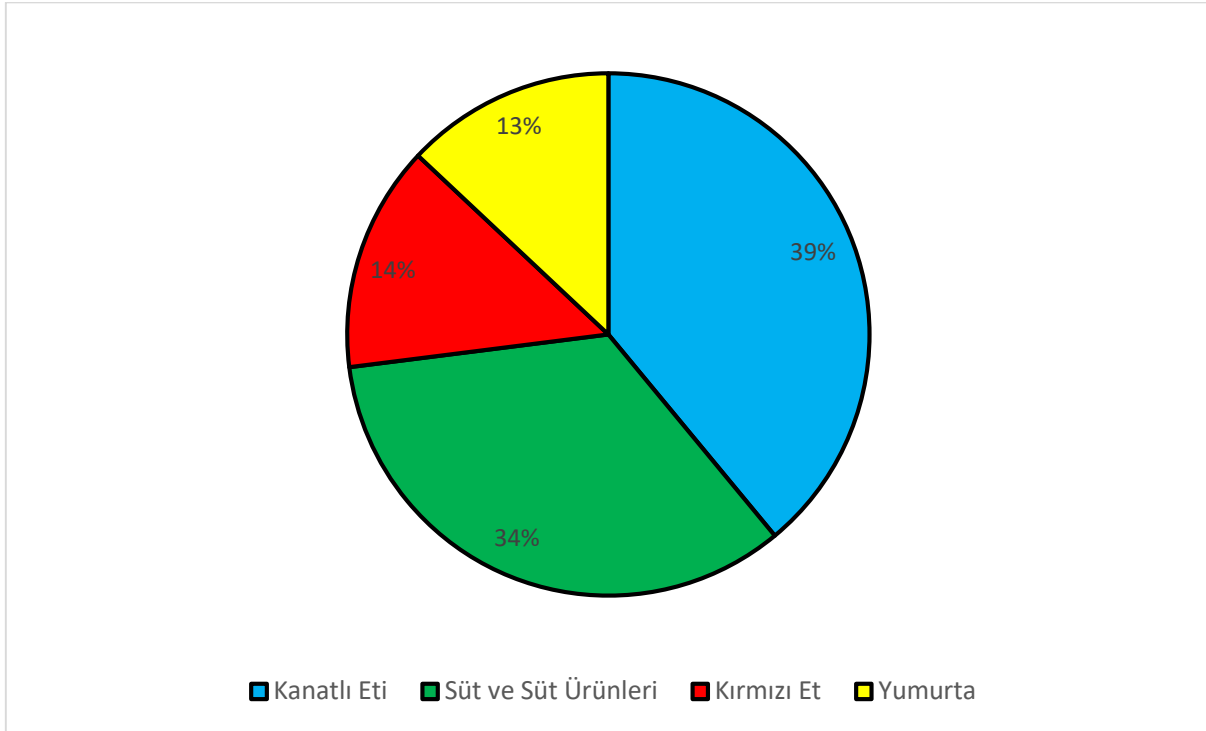
Şekil 9. Eyaletlere Göre Sofralık Yumurta Üreten Çiftlik Oranları

Kaynak: İran İstatistik Kurumu, 2021

5. İran Türlerine Göre Protein Tüketim Yapısı

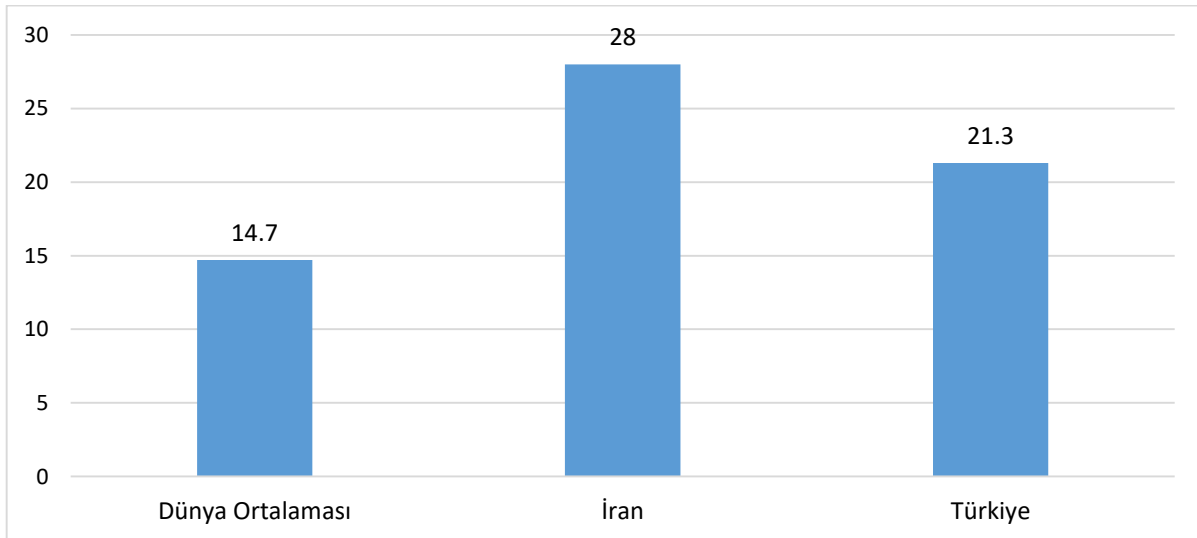
Şekil 10. İran'da Türlerine Göre Protein Tüketim Oranları

Kaynak: İran Tarım Bakanlığı, 2019

İran'da halkın yıllık tükettiği proteinde en büyük pay kanatlı etine sahiptir.

Şekil 11. Kişi Başına Ortalama Kanatlı Eti Tüketimi (kg) (2019)

Kaynak: İran Tarım Bakanlığı, Türkiye Tarım ve Orman Bakanlığı, FAO, 2019

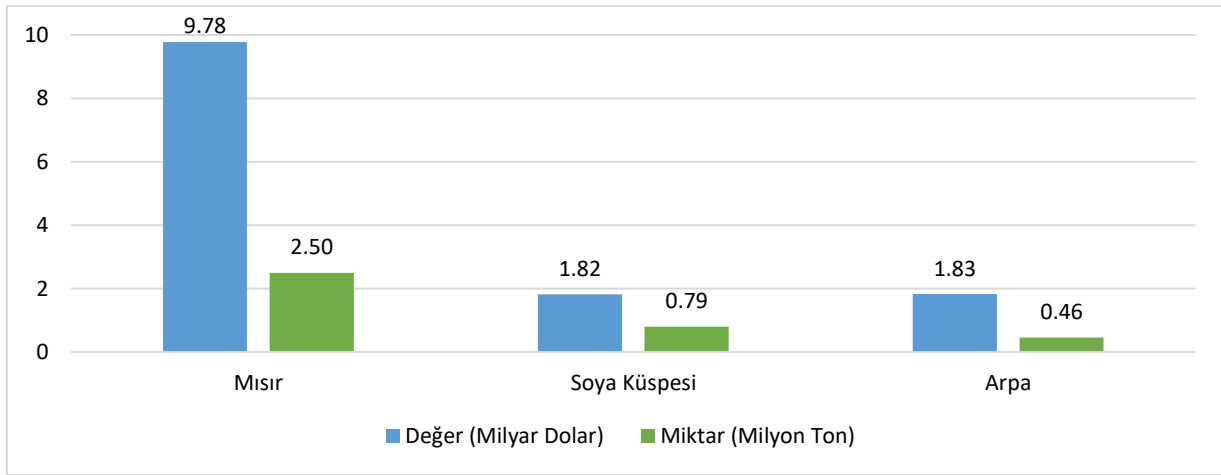
İran'da kırmızı ete göre daha hesaplı olması (tavuk ve kırmızı et arasında 6-8 kata kadar fiyat farkı bulunmaktadır) ve tüketici alışkanlıkları sebebiyle halk tavuk etini tercih etmekte olup yıllık kişi başı tüketim dünya ortalamasının 2 katıdır.

6. İran Yem Ürünleri İthalatı

İran orta kuşakta yer alan ve nüfusu nispeten fazla pek çok ülke gibi özellikle tahıl ürünlerinde kendine yeterliliği bulunmamakta, yem hammaddeleri ihtiyacındaki açığı kapatmak için yüksek miktarlarda ithalat yapmaktadır. Ambargolar sebebiyle resmi ve detaylı dış ticaret istatistiklerinin yayınlanmadığı İran’da dönemler itibariyle yetkili kurumlar tarafından toplu rakamlar açıklanabilmektedir. Basına yansıyan yetkili demeçleri veya resmi kurum açıklamalarına (İran Tarım Bakanlığı, İran Merkez Bankası, Gümrük İdaresi) göre 21 Mart 2020 – 21 Mart 2021 (1399 İran yılı) tarihleri arasında İran;

- 3,74 milyar dolar ve 13,44 milyon ton kanatlı eti ve hayvancılık yetiştiriciliğinde kullanılan mısır, arpa ve soya küspesi ithalatı yapmıştır.

Şekil 12. 21 Mart 2020 - 21 Mart 2021 tarihleri (1399 İran yılı) arasında İran Yem Ürünleri İthalatı

Kaynak: İran Tarım Bakanlığı

- Ayrıca, 2020 – 21 Mart 2021 (1399 İran yılı) tarihleri arasında, 2,34 milyon ton (1,25 milyar dolar) yağlı tohum ve 451.000 ton (64,16 milyon dolar) kanatlı eti ve hayvancılık yetiştiriciliği ilacı ithal edilmiştir. Bunun yanında, hayvan yetiştiriciliğinde cüz’i miktarda kullanılmakla birlikte 3,02 milyon ton (841,2 milyon dolar) buğday ithal edilmiştir.
- İran Tarım Bakanlığı tarafından yapılan açıklamaya göre içinde bulunduğumuz İran yılının ilk 3 ayında (21 Mart-21 Haziran 2021) 644 milyon dolar yemlik mısır, 275 milyon dolar buğday, 238 milyon dolar arpa ve 230 milyon dolar soya küspesi miktar bakımından 2,01 milyon ton yemlik mısır, 885.860 bin ton buğday, 841.690 bin ton arpa ve 438.310 ton soya küspesi ithal edilmiştir.
- İran Merkez Bankası’nın içinde bulunduğumuz İran yılının ilk dört ayında (21 Mart-21 Temmuz 2021) temel malların ithalatı için döviz tahsisine dayalı olarak açıkladığı verilere göre (İran’da yapılacak her ithalat için Merkez Bankası tarafından döviz tahsisi gerekmektedir); mısır, arpa ve buğday ithalatı için 1.546 milyon dolar, yağlı tohumlar ve işlenmemiş yağ ithalatı için 1.124 milyon dolar ve soya küspesi ithalatı için 348 milyon dolar tahsis edildiği anlaşılmıştır.

7. İran İç Piyasa Tavuk Eti - Yumurta Fiyatları ve Fiyat Oluşumu

İran’da tarım ve gıda ürünleri piyasası devlet tarafından yakından takip edilmekte olup devlet, hammadde ithalatından, iç pazarda üretilen ürünlerin çiftçilerden veya çiftliklerden satın alınarak uygun fiyatla tüketiciye ulaştırılmasına ve ilgili komisyonları ile her üründe taban ve tavan satış fiyatı belirlemeye kadar pazara müdahil olabilmektedir. (Sadece gıda ve tarım ürünleri değil yerli üretim arabalardan hijyen ürünlerine kadar devletin her üründe taban ve tavan fiyat belirleme yetkisine sahip ilgili komisyonları bulunmaktadır.)

7.1. Sübvansiyonlu Kurdan İthalat

Devlet tarafından “temel ürünler” olarak ifade edilen daha geniş tabiri ile ithalatı ve iç piyasaya temini zaruri veya önem arz eden ürünler için döviz tahsisine öncelik verilmekte bu temel ürünlerden yem hammaddeleri, hububat ve bakliyat, yağ, şeker, ilaç ve tıbbi ekipman ve ithalatı zaruri diğer emtia ve ürünlere ise sübvansiyonlu kurdan döviz tahsis edilmektedir. Serbest piyasada 1 \$=260.000 riyal iken, devlet sübvansiyonlu döviz 1 \$=42.000 riyaldir. Aradaki fark devlet tarafından tazmin edilmektedir.

İran Merkez Bankası (CBI) tarafından açıklanan verilere göre, içinde bulunduğumuz İran yılının ilk dört ayında (21 Mart-22 Temmuz) temel malların ithalatı için geçen yılın aynı dönemine göre %27 artışla 15 milyar dolar döviz tahsis edilmiştir. Bunun 4,6 milyar dolarını (geçen yılın aynı dönemine göre %70 artış göstermiştir) 42.000 riyal kurundan sübvansiyonlu döviz oluşturmuştur.

İran Gümrük İdaresi’nin açıklamasına göre ise İran 21 Mart - 22 Temmuz 2021 aralığında 9,4 milyon ton “temel ürün” ithal etmiş, bunun 8,4 milyon tonunu (tonaj bakımından yem hammaddeleri olduğu değerlendirilmektedir) devlet sübvansiyonlu 6 ürün teşkil etmiştir.

7.2. Tavuk Çiftliklerinde Hammaddeleri Sübvansiyonlu Kurdan İthal Edilen Yem Kullanımı

Yukarıda ithalat rakamları verilen ve sübvansiyonlu kurdan (1 \$=42.000 İran Riyali) ithalatı yapılan yem hammaddeleri ülke içinde hayvan yemine dönüştürülmektedir. Üretilen yemler tavuk ve hayvan çiftliklerine tahsis edilmekte ve üretilen ürünler devlet tarafından tazmin pazarlarda halka satılmaktadır.

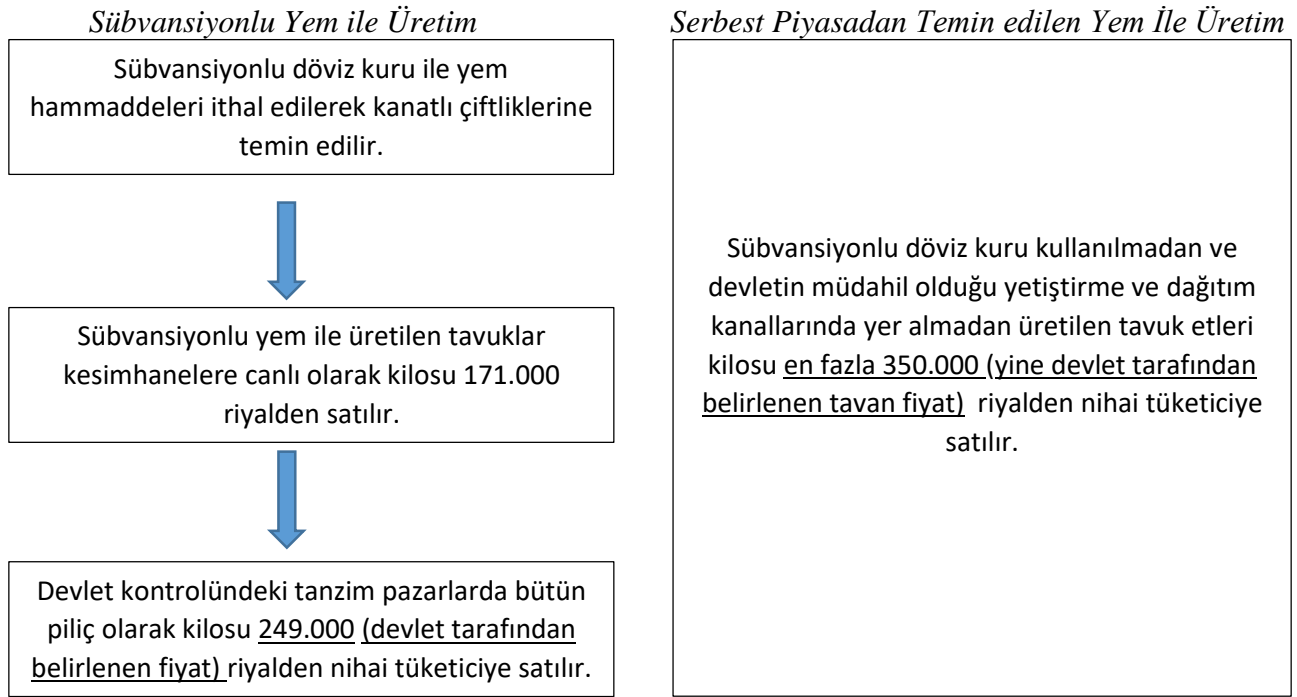
Sübvansiyonlu yem kullanmak isteyen çiftlikler Tarım Bakanlığı sitesi üzerinden talepte bulunarak aldığı yem tahsisatı oranında, devlet tazmin satışları için ilgili kesimhanelere canlı tavuk veya yumurta paketleme tesislerine yumurta tedarik etmek zorundadır.

Çiftliklerde sübvansiyonlu yem kullanma oranına dair resmi bir açıklama olmamakla ithal edilen yem hammaddeleri miktarı ile bazı sektör temsilcilerinin ifadeleri dikkate alındığında sübvansiyonlu yem kullanım oranının %70’in üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Bir diğer ifadeyle yumurta ve tavuk eti sektörünün %70’i doğrudan devlet kontrolünde kalan oran ise tavan fiyat uygulaması ile kısmen devlet kontrolü altında tutulmaya çalışılmaktadır.

7.3. Tavuk Eti Fiyatları

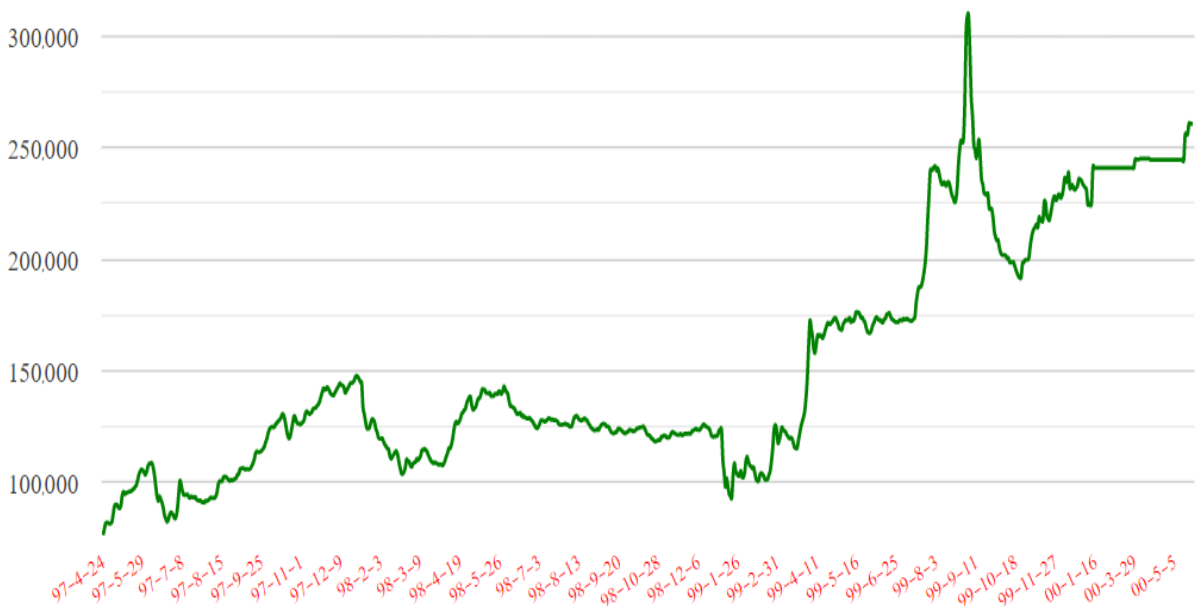
İran'da tavuk eti ve yumurta üreticileri hem sübvansiyonlu kurdan ithal edilen hammadde ile üretilmiş yem kullanabilmekte hem de serbest piyasada satılan yemleri kullanarak üretim yapabilmektedir. Fakat sübvansiyonlu yem kullanan çiftlikler kullandığı yem oranınca aşağıda detaylandırıldığı üzere tazmin pazarlarda satılmak üzere ürün tedarik etmek zorundadır.

Şekil 13. İran Tavuk Eti Perakende Fiyat Oluşumu Çizelgesi

Şekil 14. Tavuk Eti Fiyatları (15/08/2018-15/08/2021) (İran Riyali)

(Serbest Piyasa ve Devlet Tazmin Satışlarına Göre Oluşan 1 kilo bütün piliç piyasa ortalama fiyatları)

Kaynak: <https://www.itpnews.com>

Bütün piliç piyasasında tazmin pazar satışların da etkisiyle ortalama İran 1 kilo bütün piliç fiyatları halihazırda 250.000 riyal civarında bulunmaktadır. Bununla birlikte serbest piyasada satılan tavuk ürünleri fiyatları, kalite, parça, muamele görme şekilleri ve aynı şehir içinde semtlere göre tanzim pazar ve serbest pazar tavan fiyatından bariz farklılıklar göstermekte olup 350.000 tavan fiyatın uygulanması hususunda katı bir tutumun olmadığı anlaşılmaktadır.

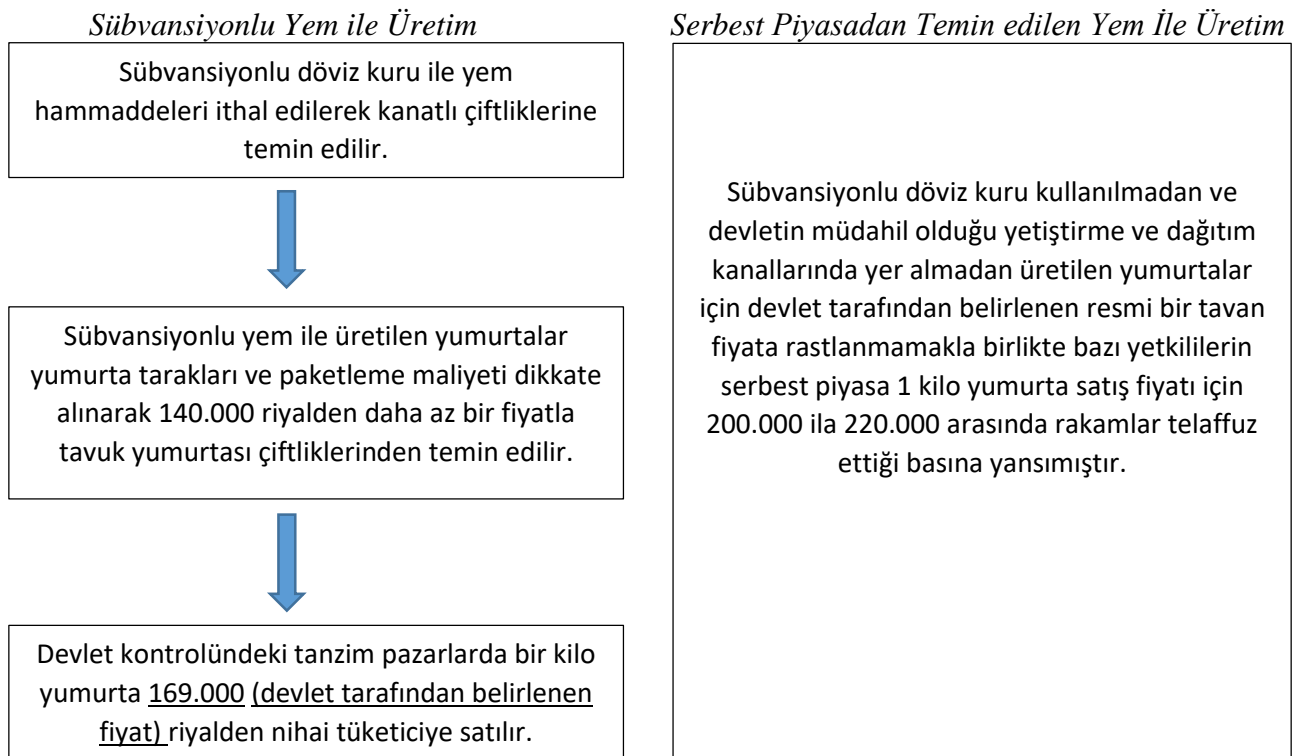
Şekil 15. Dolar/İran Riyali Grafiği (15/08/2018-15/08/2021)
(Toman Grafiği, 35.000 toman=350.000 İran Riyali)

Kaynak: <https://www.bonbast.com/>

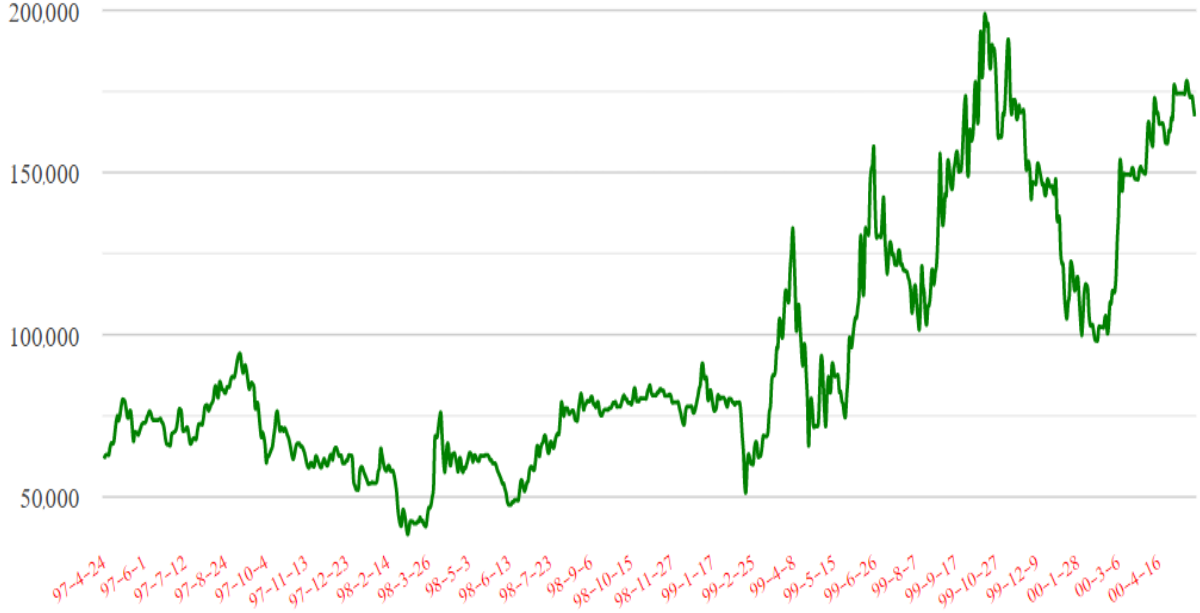
7.4. Yumurta Fiyatları

Şekil 16. İran Yumurta Perakende Fiyat Oluşumu Çizelgesi

Tavukların kesilerek veya yumurtaların paketlenerek nakliye için teslimine kadar ki aşama Tarım Bakanlığı sorumluluğunda, nakliye ve tanzim pazarlara ulaştırılması Sanayi, Maden ve Ticaret Bakanlığı sorumluluğundadır.

Şekil 17. Yumurta Fiyatları (15/08/2018-15/08/2021) (İran Riyali)
(Serbest Piyasa ve Devlet Tazmin Satışlarına Göre Oluşan 1 kilo yumurta ortalama fiyatları)

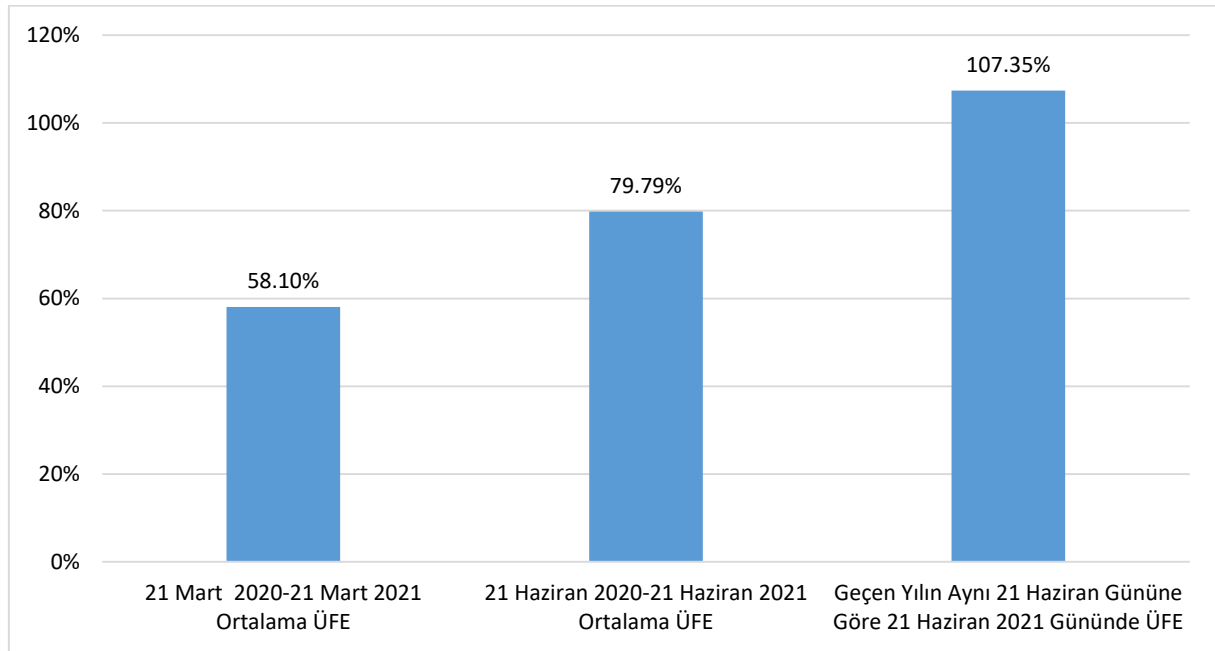
Kaynak: <https://www.itpnews.com>

Hâlihazırda ortalama İran 1 kilo yumurta fiyatlarının devlet tarafından belirlenen 169.000 riyal çevresinde dalgalandığı görülmektedir. Bununla birlikte, serbest piyasa yumurta satış fiyatlarının paketlenme, kalite, marka ve satış yapılan şehir ve semte göre farklılaşmakta olduğu ve tanzim satış fiyatlarının üzerinde olduğu müşahede edilmektedir.

8. Endüstriyel Tavuk Çiftlikleri Ortalama Üretici Fiyat Endeksi (Son 4 çeyrek)

İran İstatistik Merkezi tarafından yayınlanan açıklamaya göre, 21 Haziran'da 2021 itibariyle ve Mart 2017'de sona eren yılı baz yıl olarak kullanan İran 1400 yılının ilk çeyreğinde (21 Mart-21 Haziran) sektör için genel üretici fiyat endeksi (ÜFE), önceki çeyreğe kıyasla %7,3'lük bir artış göstererek 417,34 seviyesinde gerçekleşmiştir. (21 Mart 2017 ile 21 Haziran 2021 tarihleri arasında ÜFE endeksi 100'den 417,34'e yükselmiştir.)

Şekil 18. Son 4 Çeyreklik Dönemde Tavuk Çiftlikleri Üretici Fiyat Endeksi

Kaynak: İran İstatistik Kurumu, 2021

- İncelenen dönemde İran eyaletleri arasında bir önceki çeyreğe göre en yüksek endeks artışı %19,5 ile Horasan Razavi'de, en düşük ise %1,8 ile Yezd'de kaydedilmiştir. Tahran'da %6,5 ile İran eyaletleri arasında çeyrek bazda en yüksek deflasyon görülmüştür.
- Yıllık olarak (21 Haziran 2020-21 Haziran 2021) ortalama ÜFE artışı en fazla %187,6 ile Huzistan eyaletinde, en düşük %64,1 ile Tahran eyaletinde kaydedilmiştir.

9. Tavuk Eti-Yumurta İhracat ve İthalatına Dair Güncel Bilgiler

İran'da ambargolar sebebiyle resmi dış ticaret istatistikleri yayınlanmamakta, var olan istatistikler sitelerden kaldırılmaktadır. Zaman zaman yetkililer tarafından sektörlere dair toplu rakamlar basınla paylaşılmaktadır. Tavuk eti ve yumurta için yıllık olarak basınla paylaşılan bir veriye rastlanmamış olup bununla birlikte, Tahran Sanayi ve Ticaret Odası veri tabanında yer alan rakamlara göre, İran'ın 20 Mart 2020-21 Mart 2021 tarihleri arasında (1399 İran yılı), 59 bin ton (76,3 milyon dolar) tavuk eti ve 60,8 bin ton (38,5 milyon dolar) yumurta ihracatı gerçekleştirdiği görülmektedir. Aynı dönemde ithalatı ise ihmal edilebilir seviyededir. Söz konusu veri tabanı daha önceki yıllara dair rakam vermemektedir. İran geçtiğimiz yıllarda en çok Irak, Afganistan ve Körfez ülkelerine tavuk eti ve yumurta ihracatı gerçekleştirmiştir.

İran tarafından ülke içi arz-talep dengesinin sağlanması ve fiyat artışlarının önüne geçilmesi amacıyla özellikle tarım ve gıda ürünleri ihracat ve ithalatında ihtiyaç duyuldukça düzenlemelere gidilmektedir.

Bu çerçevede, Sanayi, Maden ve Ticaret Bakanlığı'nın aldığı karar uyarınca 10 Mart 2021 tarihinden itibaren tavuk eti ihracatı yasaklanmıştır. Yumurta ihracatında ise Temmuz/2020 tarihinden itibaren 2 ay geçerli olmak üzere kilo başına 4.000 İran Riyali ihracat vergisi ve aylık 8.500 ton kota uygulaması kararı alınmış, bu karar 28 Eylül 2020 tarihinde kilo başına 25.000 İran Riyali ihracat vergisi ve 2 Kasım 2020 tarihinde kilo başına 35.000 (yaklaşık 0,14 \$) İran Riyali ihracat vergisi olarak tadil edilmiştir. Ayrıca yumurta ihracatında İran Tarım Bakanlığı izninin alınması gerekmektedir. Bununla birlikte, resmi bir açıklama olmamasına rağmen fiiliyatta zaman zaman yumurta ihracatına izin verilmediği basına yansımaktadır. İran'da piyasa şartlarına göre ihracat ve ithalatta sık düzenlemelere gidilmekte, alınan kararlar uygulamada katılaştırılıp esnetilmektedir.

İran Meclis Tarım Komisyonu üyesi açıklamalarına istinaden Mayıs (2021) ayında basına yansıyan haberlerde gümrük muafiyetli olarak 120 bin ton dondurulmuş tavuk eti ile 20 milyon döllenmiş yumurta ithalat izni verildiği belirtilmiştir.

Sanayi Bakanlığı Madencilik ve Ticaret İşleri Bürosu Genel Müdürü tarafından geçtiğimiz aylarda yapılan bir açıklamada, yurt içi tavuk tüketiminin günde 6.000 ila 7.000 ton arasında seyrettiği, iç pazarda bir daralma olduğunda devletin ülkenin 30.000 ton civarında olan stratejik rezervlerinden yararlandığı ve bu yıl iç talebi karşılamak için Türkiye ve Brezilya'dan ithalat yapılacağı ifade edilmiştir.

Nitekim, takip eden aylarda İran Piyasa Düzenleme ve Denetleme Komitesi tarafından yapılan açıklamada, söz konusu ithalat izninin Merkez Bankası tarafından siparişlerin kayıt altına alınması, para tahsisi ve temini sürecinin yapılması şeklinde işleyeceği bildirilmiş ve bu yılın ilk üç ayında (İran 1400 yılının ilk 3 ayı, 21 Mart - 21 Haziran) Türkiye'den 352 firma arayla yaklaşık 8 bin ton dondurulmuş tavuk ithal edildiği ifade edilmiştir.

Geçtiğimiz 7-8 ayda tavuk fiyatlarında yaşanan önemli artışın ve sonrasında üretimdeki azalışa bağlı olarak alınan ithalat kararının iç talebi karşılamak ve fiyat artışlarını önlemeye yönelik olduğu anlaşılmaktadır.

10. Müşavirlik Değerlendirmeleri

- İran 20 yılda tavuk eti üretimini kayda değer oranda artırarak dünyada tavuk eti üretiminde ilk 10 ülke arasında girmiştir. Bununla birlikte devlet tarafından kırmızı ete göre tanzim pazarlarda 6 ila 8 kat daha ucuza beyaz et temini sağlanması ülkede kişi başına beyaz et tüketimini artırmış üretilen tavuk etinin büyük kısmının iç pazarda tüketildiği bir sektör oluşturmuştur.
- Son 3 yılda İran riyalinin değer kaybetmesi ve Covid-19 salgını sonrasında yem hammadde fiyatlarındaki artış, tavuk eti ve yumurta (döllenmiş ve sofralık) üreticileri üzerindeki maliyet baskılarını artırmış, bu durum yukarıdaki grafiklerden de görüleceği üzere bazı çiftlik sahiplerinin sektörden çıkması ve çiftlik sayılarının azalması ile sonuçlanmıştır. Nitekim, son dönemde tavuk eti ve yumurta üretim döngüsünün başında bulunan döllenmiş yumurta piyasasında arz açığı oluşmuş, bu açığı kapatmak için İran Devleti tarafından gümrük muafiyetli olarak 20 milyon döllenmiş yumurta ithalatına izin verilmiştir. (20 milyonun toplam üretime oranı küçük de olsa iç piyasada bir arz açığı olduğuna işareti önemlidir.)
- Dünya piyasalarındaki yem hammadde fiyatları ve döviz kurunun artışına ek olarak, daha önce de tartışılmakla birlikte son 1 yıllık dönemde meclis gündemine kadar gelen yem hammadde ürünlerinin sübvansiyonlu kurdan ithalatına son verilmesi tartışmaları yerli üretim yem fiyatlarının yükselmesine sebep olmuş, buna bağlı olarak tavuk eti (aynı şekilde yumurta fiyatları da) fiyatları da artış göstermiş, ayrıca bazı çiftlik sahiplerinin maliyetlerinin artacağı öngörüsü ile tavuklarını kesimhanelere göndererek nakite dönme (likidite olma) meyilleri artmış, bu durum tavuk eti piyasasındaki arz-talep ve fiyat dengesinin bozulmasına sebep olmuştur. Takip eden dönemde piyasa arz-talep ve fiyat dengesinin tekrar sağlanması için İran Devleti tarafından gümrük muafiyetli olarak 120 bin ton dondurulmuş tavuk eti ithalatına izin verilmiştir. 8 ay önceki zirve noktasından geriye gelse de tavuk eti fiyatları artış potansiyelini ve eğilimini korumaktadır.
- Sofralık yumurtada ise sofralık yumurta çiftliklerinin etlik tavuk çiftliklerine göre likidite olma zamanının daha uzun (etlik tavuklar 42-45 günde kesime gidebilirken, yumurtacı tavukların maliyetini çıkarması ve yumurtlayarak işletmeyi kara geçirmesi için aylar geçmesi gerekmektedir) olması sebebiyle hâlihazırda tavuk eti piyasasına benzer bir durum görülmemektedir. Ancak, önümüzdeki aylarda likidite oranının artması ve bazı çiftlik sahiplerinin piyasadaki çıkması ile yumurta arzının önce artıp sonra azalması, fiyatların artması ve ithalata ihtiyaç duyulması ihtimali göz ardı edilmemelidir. Nitekim, halihazırda dalgalanan piyasadaki dolaylı yumurta üreticilerinin devlet tarafından koyulan fiyatın dahi altında satış yapmaktan ve ihracat vergisinden dolayı ihracat yolunun da tıkalı olması sebebiyle gelir kanallarının daralmasından şikayetçi oldukları basına yansımaktadır.

- Sektörde tavuk eti ve yumurta fiyatları paralel hareket etmekte olup, geçtiğimiz dönemde görülen tavuk eti fiyat artışlarını, birkaç ay gecikmeli olarak yumurta fiyatlarında da artışlar izlemiştir. Yine tavuk etinde halihazırda görülen arz açığına sebep olan benzer bir döngünün, likidite olma zamanına bağlı olarak önümüzdeki dönemde sofralık yumurta da vuku bulması ihtimal dahilindedir.
- Tavuk eti ve yumurta devlet tarafından sağlanan sübvansiyonlu yemler ile yapılan üretim ve devlet tarafından kesimhane, paketleme ve nakliye giderlerinin de bir kısmı yüklenilerek tanzim pazarlarda halka dünya fiyatlarının altında arz edilmektedir. Bu sebeple, sübvansiyonlu ürünlerin iç pazarda halka ulaştırılması yerine ihraç edilerek ülke aleyhine negatif değer oluşturmasının önüne geçme maksadıyla tavuk eti ihracatı yasaklanmış, yumurta ihracatına da ihracat vergisi getirilmiştir.
- İran iç piyasasında tanzim pazarlarda 1 kg tavuğun fiyatı 1 \$ civarında iken komşu ülkelerde 1,5 \$ civarında olması aracılı ve kaçakçıları sübvansiyonlu kanatlı yemi ile üretilen tavukları satın almaya ve bunları bölge ve komşu ülkelere yasadışı yollardan satmaya teşvik etmektedir. Bu haliyle, tavuk eti ve yumurta piyasası sübvansiyonlu yem tedarikinden tanzim pazarlarda satışa kadar her daim titizlikle denetlemeye ve takibe muhtaç, kayıp ve kaçağa müsait bir yapı sergilemektedir.
- Yukarıda ilgili bölümde de ifade edildiği üzere, çiftliklerde sübvansiyonlu yem kullanma oranına dair resmi bir açıklama olmamakla birlikte ithal edilen yem hammaddeleri miktarı ile bazı sektör temsilcilerinin ifadeleri dikkate alındığında sübvansiyonlu yem kullanım oranının %70'in üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Bir diğer ifadeyle yumurta ve tavuk eti sektörünün %70'i doğrudan devlet kontrolünde kalan oran ise tavan fiyat uygulaması ile kısmen kontrol altında tutulmaya çalışılmaktadır.
- Ayrıca sektör temsilcileri tarafından da ifade edildiği üzere İran'daki tavuk çiftliklerinin kayda değer bir kısmının modern standartları karşılayamaması ve yaz aylarındaki elektrik kesintileri ile çiftlik koşullarının sıcaklık bakımından namüsait bir hal alması tavuk telefatsız artırmakta, yumurta üretimini azaltmakta, tavukların etlenmesi yavaşlatmaktadır. Günümüzde endüstriyel bir hal alan tavuk eti üretimi çiftliklerde uygun koşullar sağlanmadığı takdirde dönemsel üretim dalgalanmaları gösteren bir yapıya dönüşebilmektedir.

10.1. Dış Ticaretimiz Açısından Değerlendirme

- İran Sanayi, Maden ve Ticaret Bakanlığı'nın aldığı karar uyarınca 10 Mart 2021 tarihinden itibaren tavuk eti ihracatı yasaklanmıştır. Yumurta ihracatında ise Temmuz/2020 tarihinden itibaren 2 ay geçerli olmak üzere kilo başına 4.000 İran Riyali ihracat vergisi ve aylık 8.500 ton kota uygulaması kararı alınmış, bu karar 28 Eylül 2020 tarihinde kilo başına 25.000 İran Riyali ihracat vergisi ve 2 Kasım 2020 tarihinde kilo başına 35.000 (yaklaşık 0,14 \$) İran Riyali ihracat vergisi olarak tadil edilmiştir. Ayrıca yumurta ihracatında İran Tarım Bakanlığı izninin alınması gerekmektedir. Bununla birlikte, resmi bir açıklama olmamasına

rağmen fiiliyatta zaman zaman yumurta ihracatına izin verilmediği basına yansımaktadır. İran'da piyasa şartlarına göre ihracat ve ithalatta sık düzenlemelere gidilmekte, alınan kararlar uygulamada katılaştırılıp esnetilmektedir.

- Yukarıda belirtilen ihracatı kısıtlayıcı düzenlemeler başta Irak olmak üzere Ortadoğu coğrafyasında geçtiğimiz dönemde rakip olarak temayüz eden İran'ın ihracat gücünü zayıflatmıştır. Serbest piyasa koşullarından uzak İran tavuk eti ve yumurta sektörü üretime devam edebilmek ve dış pazarlarda rekabet edebilmek için devlet sübvansiyonuna çok bağımlı bir yapı arz etmektedir.
- İran'ın piyasaları düzenlemek için gümrük muafiyetli olarak 120 bin ton dondurulmuş tavuk eti ile 20 milyon döllenmiş yumurta ithalat izni verdiği ve yukarıda da detaylandırıldığı üzere önümüzdeki dönemde sofralık yumurta ithalatına da ihtiyaç duyabileceği dikkate alındığında ihracatımız açısından potansiyel bir pazar olarak değerlendirilmesinde fayda görülmektedir. Ayrıca tarım ve gıda ürünlerinin yaptırımlar kapsamında olmaması ve ülkemiz menşei ürünlerde belirli bankalarımızın ülkemizdeki İran fonları aracılığıyla para transferine aracılık edebileceği hatırlanmalıdır.